

Hội xã hội học quốc tế trong sự nghiệp của hiểu biết quốc tế và của sự tiến bộ trí thức

ARTUR MEIER

Hơn 40 năm trước đây, từ 5 đến 10 tháng 9 năm 1949, với sự hỗ trợ của UNESCO một hiệp hội của những nhà xã hội học đã được thành lập. Từ ấy nó đã phát triển mạnh mẽ và ngày nay trở thành tổ chức phi nhà nước lớn nhất trên lĩnh vực khoa học xã hội. Hiện nay đã là thời điểm thích hợp để nhìn lại sự phối hợp khoa học vì hòa bình và tiến bộ trí thức của xã hội học vượt ra khỏi biên giới các quốc gia.

Từ câu lạc bộ các nhà bác học đến tổ chức thế giới

Chỉ hai tá "ông" chuyên môn (với nghĩa hoàn toàn thực sự của từ "ông") hồi ấy đã gặp nhau ở Oslo cách đây bốn thập kỷ theo nghị quyết của Hội nghị toàn thể của UNESCO để thành lập hiệp hội xã hội học quốc tế (ISA), soạn thảo các điều lệ và bầu ra ban chấp hành lâm thời của hội. Nhà xã hội học văn hóa và đô thị người Mỹ nổi tiếng Louis Wirth được bầu là chủ tịch đầu tiên cùng với hai phó chủ tịch và sáu ủy viên ban chấp hành hội. Ngoài ra, như trong hiệp hội tâm lý học quốc tế đã làm, ở đây chỉ thành lập một ủy ban nghiên cứu. Tất nhiên ủy ban nghiên cứu này được ủy quyền thành lập các ủy ban liên lạc theo các đối tượng và cả theo các đề án của việc nghiên cứu xã hội học. Thời gian đầu hiệp hội ISA chỉ quan tâm đến tính cá nhân thành viên của các nhà nghiên cứu nổi tiếng và đến từng cơ sở nghiên cứu riêng biệt. Hồi đó với tính chất tượng trưng, các cá nhân chỉ đóng hội phí một dollar và mỗi cơ sở nghiên cứu mười dollar. Đồng thời do yêu cầu về tính tinh hoa ưu tú, tổ chức này chỉ bao gồm những đại diện chuyên môn đã được lựa chọn.

Lúc đầu hiệp hội này có một tham vọng là: xây dựng một mạng lưới quốc tế cho sự phát triển xã hội học thành một ngành khoa học. Đại hội thế giới lần thứ nhất đã thực hiện điều này. Cảm ơn Rene, Konig đã tạo điều kiện cho đại hội này tiến hành năm 1950 ở Zurich với 120 đại biểu từ 30 nước tham gia. Đề tài của hội nghị đó ngày nay còn vang vọng thời sự đáng ngạc nhiên "*Nghiên cứu xã hội học với ý nghĩ cho cơ cấu quan hệ quốc tế*". Ngoài các nhà xã hội học bắc Mỹ và Tây Âu ngay từ đầu các nhà xã hội Mỹ la tinh và Ấn Độ đã tham gia đại hội cũng như trong các cơ quan lãnh đạo của tổ chức thế giới này. Từ Đông Âu, mà thời gian này chính thức chưa nói gì đến xã hội học, chỉ có một đại diện. Đó là Stanislaw Ossowski của Đại học tổng hợp Va-sa-va. Ông cũng được bầu làm ủy viên của ban chấp hành đầu tiên (1950-1953).

Song mọi cái đã thay đổi nhanh chóng. Cuối những năm 50, rồi đầu những năm 60 gần như ở tất cả các nước xã hội chủ nghĩa các tổ chức xã hội học quốc gia đã được thành lập. Và như vậy phạm vi hội viên của ISA càng ngày càng mở rộng một cách rõ ràng. Hơn thế nữa nó còn bổ sung thêm khía cạnh xã hội chủ nghĩa cho hiệp hội.

Đại hội lần thứ VII về xã hội học ở Va-sa-va đã đặt thêm một viên gạch trên con đường đưa hiệp hội ISA thực sự trở thành một hiệp hội khoa học xã hội trên phạm vi thế giới. Điều này được thể hiện ở con số 4000 nhà xã hội học cũng như ở một cơ cấu đa dạng của hiệp hội ISA.

Với sự tham gia của một số lượng lớn các nhà xã hội học từ tất cả châu lục, hiệp hội xã hội học đã thực sự thể hiện được tính khoa học mà lúc mới thành lập đã đặt ra và đã tiếp cận được cái mục tiêu mong muốn là đại diện toàn cầu của khoa học xã hội học thông qua trao đổi thông tin quốc tế và các mối liên hệ trực tiếp của các đồng nghiệp chuyên môn từ khắp thế giới. Sự mở rộng cũng như sự công nhận mà nền xã hội học mác xít đã tự tạo ra được đã đóng góp nhiều việc đạt được cả về chất và lượng một phạm vi bao gồm toàn bộ các xu hướng của ngành khoa học mà nó hướng tới.

Tính rộng lớn của tổ chức thế giới thể hiện ngày càng rõ ở nhiều mặt khác nhau. Trước hết tất nhiên là ở cơ cấu các thành viên: ngoài rất nhiều nhà nghiên cứu nổi tiếng với tư cách là thành viên cá nhân và nhiều cơ quan nghiên cứu, các trường đại học tổng hợp có tiếng trên lĩnh vực xã hội học, thì còn có các hiệp hội xã hội học quốc gia và khu vực. Điều thứ hai phải nói là con số ngày càng tăng của các ủy ban nghiên cứu, (cơ quan hạ

tầng) của ISA. Đến 1970 đã thành lập 19 ủy ban thường trực, năm 1971 thêm 10 ủy ban nữa. Chúng đáp ứng các hướng nghiên cứu nhất định, thường là toàn bộ các ngành của xã hội học.

Rốt cuộc thì cơ cấu tổ chức nhiều thành phần của hiệp hội xã hội học thế giới cũng tạo ra được tiếng nói đáng chú ý. Trong nghĩa rộng thì nó được tổ chức theo nguyên tắc dân chủ tập trung nhưng đồng thời trong một nghĩa nhất định thì nó lại là một liên minh. Các cơ quan lãnh đạo đều phải được bầu, dù là ở các ủy ban nghiên cứu riêng biệt hay ở các cơ quan lãnh đạo trung ương (Ban chấp hành) thì đứng đầu đều là chủ tịch và phó chủ tịch. Họ có toàn quyền hợp pháp lãnh đạo tổ chức thế giới này giữa hai kỳ đại hội lớn, các phó chủ tịch đảm nhiệm lãnh đạo các ủy ban chương trình, ủy ban công bố xuất bản hoặc ủy ban phối hợp nghiên cứu và cuối cùng là lãnh đạo ủy ban tài chính và tổ chức hội viên, những không thể thiếu được cho một tổ chức hoàn bị. Không quá lời có thể nói rằng, đội ngũ lãnh đạo của ISA bao gồm phần lớn các nhà bác học có tiếng trên thế giới. () đây chúng tôi chỉ muốn nhắc đến các vị chủ tịch và phó chủ tịch đầu tiên của hội đó là R. Konig, J. Szecepauski, T. Bottomore, F. Cardoso hoặc là A. Touraine, Z Osavkov, M. Sokolowska, R. Turner và A. Abdeche - Malek. Về mặt kỹ thuật thì hoạt động rộng lớn của ban chấp hành phục vụ quyền lợi toàn cầu của xã hội học được hỗ trợ bởi một ban thư ký năng động, lúc đầu đóng ở Oslo (sĩ. Rokkan) sau đó một thời gian dài ở Mailand (G.Martinotti, E. Mignone) rồi ở Toronto (K. Jonassohn, C. Sang- Piere, M. Rarle), tiếp đến là ở Amsterdam (E. Geyer) và cuối cùng là ở Madrid (I. Barlinzka) từ 1987 với sự giúp đỡ hào hiệp của chính phủ quốc vương Tây-ban-nha cho ngành xã hội học. Yếu tố liên kết của ISA tồn tại dưới dạng của những ủy ban nghiên cứu tương đối độc lập. Những ủy ban này qua hội đồng riêng của mình một dạng nghị viện thứ hai của ISA cử ra những người đứng đầu, trong khi đó ban chấp hành của toàn bộ chức ISA và đoàn chủ tịch của nó phải được xác định qua bầu cử, thường là bằng các cuộc "tranh cử trong hội đồng".

Ngày nay ISA có một cơ cấu bao gồm hàng vạn thành viên ở tất cả các lĩnh vực khác nhau cố gắng phát triển ngành xã hội học theo yêu cầu của toàn thế giới.

Tính thống nhất của sự đa dạng.

Giống như mỗi một mạng lưới xã hội quốc tế mang tính rộng rãi và khác biệt, hiệp hội xã hội học quốc tế lúc đầu đã gây một ấn tượng rất hỗn tạp và vẽ ra một bức tranh của một sự đa dạng lộn xộn, mà trong đó người ta trước hết phải đi tìm điểm trội lên.

Trước tiên là do con số lớn của các ủy ban nghiên cứu mà mỗi một ủy ban chỉ nghiên cứu một đối tượng riêng của mình. Trong vòng 40 năm tồn tại của ISA thì con số này phát triển từ 1 lên 40. Đa số các ủy ban này có trên 100 thành viên có những ủy ban thậm chí có hàng trăm. Các nhà xã hội học và các nhà khoa học khác của những ngành khoa học lân cận theo thông lệ gặp nhau hàng năm một hoặc hai lần trong kỳ họp. Phạm vi rộng rãi của các ủy ban nghiên cứu thường trực tạo điều kiện cho mỗi thành viên mang đến cho tổ chức thế giới những kết quả nghiên cứu cá nhân cũng như có thể kiểm tra các phương pháp và kết quả khảo sát của anh ta với các đồng nghiệp qua các cuộc trao đổi kinh nghiệm. Các ủy ban nghiên cứu khuyến khích không chỉ những cuộc trao đổi thông tin mang tính đôi bên cùng có lợi, mà cả những công việc về một và cũng một đề tài từ nhiều vị trí khác nhau - quốc gia cũng như hệ tư tưởng và những hướng chuyên môn khác nhau. Thành công nhất là con số những khảo sát so sánh đã tăng lên một cách đáng mừng. Mặc dù có nhiều khó khăn về phương pháp luận và những khó khăn khác các khảo sát này vẫn phù hợp với mục đích đã đặt ra của một tổ chức, luôn đòi hỏi phải thực hiện được tính quốc tế củ,a mình trên cơ sở thống nhất. Sự so sánh dù dưới hình thức nào, cũng là một công trình chung mặc dù có những sự khác biệt xuất hiện. Không có một nhà khoa học nghiêm túc nào lại coi những khác biệt đó là một sự thiệt hại hoặc tìm cách xóa bỏ nó đi. Các nhà xã hội học của các nước xã hội chủ nghĩa tham gia không chỉ vào các đại hội thế giới mà còn tham gia họp tác thường xuyên một cách tích cực ở các ủy ban nghiên cứu trên mọi lĩnh vực cơ sở của ISA. Ví dụ sự tích cực của các nhà xã hội học Bungari, Balan, Namtur, Hungari và Liên Xô đã được ISA đánh giá cao. Họ đã tổ chức các kỳ họp thường xuyên của các ủy ban của ISA ở nước mình một cách hoàn hảo. Điều đó được công nhận là một biểu hiện của sự liên kết quốc tế trên lĩnh vực khoa.học. Điều quan trọng là họ đã đưa ta được các ý tưởng và đề cương mới cũng như những kết quả nghiên cứu thực chất các viễn cảnh xã hội chủ nghĩa, làm cho những cuộc tranh luận chuyên môn thêm phong phú.

Biến đổi đa dạng nhiều màu sắc của ISA được thể hiện đặc biệt rõ ở các kỳ đại hội thế giới của mình - đó là các kỳ thế vận hội lớn của chuyên môn. Phạm vi lý luận đã đạt được của các hội thảo không còn có thể bao quát được nữa. Sự quan tâm của các chuyên ngành đã không chừa một phạm vi nào của đời sống xã hội trên trái đất. Đó không chỉ là do đề tài đa dạng tạo ra một bức tranh nhiều mặt, mà đó còn là sự tập hợp những con người, các đồng nghiệp từ khắp thế giới ở đại hội có đại diện của tất cả các màu da, các ông chủ của các nước, phụ nữ và đàn ông, trẻ và già, các chuyên gia và cả những người có quan tâm nói chung. Điều kết nối tất cả những người này là sự quan tâm của họ đối với xã hội học và các thành quả của nó.

Rõ ràng đây không phải là hội thể ủa những tín đồ. Ngược lại, đây là một hiệp hội bao gồm trong bản thân nó những cái khác nhau và một ưu thế là không nhất thiết phải cùng ý kiến. Song về cơ bản có một sự nhất quán là: sự thống nhất ý kiến vượt trên sự bất đồng. Chính điều này cũng đã tạo điều kiện để có một cuộc đối thoại khoa học. Các nhà xã hội học toàn thế giới có thể từ những quan điểm thế giới quan khác nhau và từ mảnh đất riêng của mỗi chuyên môn tranh luận để tìm ra xem ai là người có luận chứng khoa học ưu việt hơn. Mặc dù vậy không bao giờ có khái niệm người chiến thắng và kẻ chiến bại với nghĩa thực trong các cuộc tranh cãi này. Chủ yếu là đưa ra được chương trình học tập lẫn nhau, điều đó thực vô cùng quan trọng cho thế giới của chúng ta hiện đang bị đe dọa trên mọi lĩnh vực. Thường đáng ngạc nhiên là các nhà khoa học xã hội từ các địa phương rất phức tạp về chính trị và khoa học lại có những cái nhìn giống hoặc tương tự trong nhiều vấn đề, thậm chí cả trong các cách giải quyết.

Xã hội học vì một thế giới của chúng ta

"Sociology for One World - Unite and Diversity" ("Xã hội học cho một thế giới thống nhất và tính đa dạng") - đó là đề tài chính thức cho đại hội thế giới tiến hành ở Madrid vào tháng 7 năm 1990. Từ khi ủy ban chương trình định vị đề tài này, thì các nhà xã hội học từ khắp thế giới đã lên tiếng ủng hộ một cách rộng rãi và nhiệt thành. Hình như đề tài này rất phù hợp với "thần kinh" của thời đại thì phải.

Bằng con đường này ngành xã hội học thể hiện rõ việc nó đang đi vào các vấn đề xã hội toàn cầu. Liệu ngành khoa học này đã tạo ra một nhịp đập mới trong lĩnh vực phát triển xã hội trên phạm vi quốc tế hay không, đó còn là một vấn đề để ngỏ. Song đề tài của đại hội về mặt này vẫn nhấn mạnh sự giữ vững chương trình của mình.

Khoa học đã luôn luôn mang tính quốc tế. Nếu ai nhìn nó khác đi, điều đó sẽ được lịch sử của nó chứng minh thì sẽ không thể hiểu thực sự bản chất của khoa học sẽ không thuộc về nó và sẽ nhanh chóng bị loại khỏi nó. Sự tiến bộ thực sự khoa học ngày nay phải được hiểu rằng tất cả các bộ phận của thế giới đều phụ thuộc vào nhau, trong đó bao gồm cả các ngành khoa học. Mặc dù tất nhiên cho đến nay không có một xã hội toàn cầu thống nhất của chúng ta, mà vẫn là sự tồn tại những mâu thuẫn xã hội đa dạng ở từng xã hội riêng biệt và giữa các hệ thống xã hội khác nhau, thì sự phụ thuộc lẫn nhau các vấn đề vẫn sẽ tăng lên rất nhanh ví dụ như trong vấn đề hòa bình và vấn đề môi trường. Khung một nhà xã hội học nào lại ngây thơ cho rằng, chúng ta đã có một kiểu "xã hội thế giới", mà ở đó những sự khác biệt trong từng hệ thống của mình, cũng như giữa (r) hệ thống với nhau lại có thể đã được bỏ qua rồi. Sự bất đồng ý kiến thường rất căng thẳng. Nhưng ngày nay có hai xu hướng trong ngành xã hội học quốc tế: sự bất đồng ở dạng lý luận và hình mẫu, mà với chúng các quá trình xã hội và các cơ cấu xã hội được lý giải và minh họa một cách cụ thể, lịch sử ở những hệ thống xã hội khác nhau, và thứ hai là định hướng cơ bản mà những sự lý giải và sử lý nổi cộm lên ở các nước và các hệ thống - đặc biệt theo hướng vấn đề toàn cầu - phải đạt được, có nghĩa là theo hướng hiểu biết thống nhất và cùng cố gắng. Ở đây đề tài của đại hội ở Madrid cần phải được nhận thức là một dấu hiệu và sự quá độ tiến nhanh đến khuôn khổ mới đó.

Và thực tế không thiếu tư liệu. Trong các cuộc hội thảo lớn ở đại hội thế giới cũng như ở các ủy ban nghiên cứu của ISA thì các cuộc tranh cãi khoa học trong mỗi quan tâm tới việc cùng nhau giải quyết những vấn đề toàn cầu và những vấn đề hệ thống nó cộm lên sẽ xoay quanh hàng loạt đề tài nóng bỏng. Ở đây sẽ đề cập đến vấn đề phân tích những yếu tố bảo trợ xã hội những cái mà có thể động viên để bảo đảm sự sống còn của xã hội: đó là vấn đề chiến tranh và hòa bình là mối lo ngại phá vỡ môi trường, là việc vượt qua sự kém phát triển và bảo

đảm chất lượng đời sống cho phần lớn xã hội, không chỉ về vật chất mà cả về chính trị và văn hóa. Nó bao gồm cả các tranh luận xã hội cho quyền con người. Một đường hướng khác của sự thảo luận khoa học đã nổi lên trên thế giới trong lĩnh vực xã hội học (được đánh dấu bằng các điều kiện xã hội, những sự phối hợp và các kết quả của các công nghệ mới: chúng bao gồm những bản đồ về không khí lao động, trong sự tác động vào điều kiện lao động và hoàn cảnh cuộc sống, sự phân công lao động và những vấn đề liên quan với nó trong việc làm (hủ ở xí nghiệp, và cả ở hoàn cảnh rộng hơn của xã hội" Nó có ý nghĩa gì cho sự phân công lao động quốc tế, cho sự biến đổi của kinh tế thế giới và cho những mối quan hệ giữa các nhà nước ví dụ 'thư trên con đường của sự biến đổi tư bản và công nghệ? Các dòng thông tin quốc tế chuyên động như thế nào với sự hỗ trợ của các phương tiện thông tin đại chúng hiện đại và chúng tác động như thế nào và sự trao đổi văn hóa và xã hội giữa các dân tộc? Những sự thay đổi cơ cấu xã hội nào được phân biệt ở đây?

Không những thế các kếp bit xã hội mới lại xuất hiện trên sân khấu của sự biến đổi xã hội.

Các nhà xã hội học phải nhận dạng được chúng và hiểu rõ vai trò của chúng. ở đây hiện nay những phong trào xã hội mới, cuộc đấu tranh rộng rãi trên thế giới giành dân chủ và mối quan hệ mới của giai cấp và các dân tộc, của các giới và các thể hệ đang tạo ra những đối tượng khảo sát trung tâm. Trong các cuộc đấu tranh xã hội cũng xuất hiện những sự đồng nhất xã hội mới. Ai ngày nay là diễn viên chính và cái gì là tổ chức xã hội chuẩn mực đưa tới những biến đổi sâu sắc tư n trái đất? Câu hỏi này hôm nay đã được nhiều nhà xã hội học đặt ra trong phạm vi toàn cầu Do đó không thể bỏ qua được phương pháp học hệ thống.

Xa hơn nữa không thể phủ nhận được rằng những sự phát triển mới ở phạm vi thế giới cũng đặt ra nhiều vấn đề văn hóa và đạo đức mới, mà ngành xã hội học không được phép ghè lạnh với nó: ví dụ như tính di truyền nhân đạo, nguyên nhân và tác động của những làn sóng rộng rãi trên thế giới của các phong trào tôn giáo, sự hiểu biết hiện đại về tự nhiên con người, những vấn đề mới trong thế giới quan và của thực tiễn luân lý, những điều xuất phát từ sự biến đổi không thể bỏ qua được các điều kiện sống vật chất kỹ thuật.

Cuối cùng toàn bộ đầu mối của những quan hệ tự biến đổi giữa và trong phạm vi tất cả các xã hội phải được phân tích lại: trật tự kinh tế thế giới tự biến đổi, những cuộc tranh chấp xuất hiện do quan hệ không bình đẳng giữa các nhà nước và các xã hội, và không phải cuối cùng là những quá trình cải tổ cần thiết thà giờ đây, trong thời điểm cuối của thế kỷ chúng ta không dừng lại và từng quốc gia phải tự mình vượt qua bằng những cách khác nhau. Thế giới đang biến đổi và ngành xã hội học, với mọi sự cố gắng của mình phải theo kịp được với tốc độ biến đổi đó Tiềm năng hiểu biết sẵn có và những phương pháp tuyệt vời của ngành khoa học này tạo ra một sự bảo đảm chắc chắn rằng, các nhà xã hội học bằng sự cộng tác và trách nhiệm quốc tế sẽ tìm ra cách giải quyết vấn đề, nó có ý nghĩa không những trong từng xã hội cụ thể mà có giá trị cả trong phạm vi toàn cầu.

DUY CHÍNH lược dịch

Nguồn: *Sozialpolitik und Soziologische Fragen...*, Akademik. Verlag, Berlin, 1985.

*Tiến hành cuộc khảo sát Xã hội học về sự phân tầng xã hội,
bước làm việc tại xã Ninh Hiệp, Gia Lâm, Hà Nội.*